

Osmanlı Devletinde Azınlık ve Yabancı Okulların Osmanlı Eğitimine Etkisi

Büşra KARATAŞER¹, Ahmet TABAKOĞLU²

ÖZ

Eğitim bir toplumun temel yapıtaşlarından biridir. Ülkelerin bilgiye önem veren toplumlara dönüşmesiyle birlikte hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmeler diğer devletleri de etkilemiştir. Osmanlı Devleti de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Yaşana bu etki hem devletin yönetim yapısında hem de sosyo kültürel yapısında kendisini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde kurumların örgütlenme biçimi İslami kültür etkisi altında gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, Osmanlı Devleti döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okulların eğitim sistemine etkilerini incelemektedir. Yabancı devletlerin açtığı okulların sayısındaki artış, Osmanlı eğitim politikalarında çeşitli reformlara yol açmıştır. Bu makalede, yabancı okullar ve azınlık okullarının Osmanlı eğitimine olan etkileri, devletin bu okullara karşı aldığı önlemler ve sonuçları literatür kaynakları üzerinden ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Yabancı Okul, Eğitim

¹ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Tekirdağ /Türkiye, ORCID: 0000-0002-3208-657X, e posta: bkarataser@nku.edu.tr (Sorumlu Yazar)

² Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İslam İktisadi ve Finansı Bölümü, İstanbul/Türkiye, ORCID: 0000-0002-4630-9631, eposta: atabakoğlu@marmara.edu.tr

The Impact of Minority and Foreign Schools on Ottoman Education in the Ottoman Empire

Büşra KARATAŞER¹, Ahmet TABAKOĞLU²

ABSTRACT

Education is one of the fundamental building blocks of society. As countries transformed into information societies, rapid scientific and technological advances impacted other states. The Ottoman Empire was also affected by these developments. This impact manifested itself in both the state's administrative structure and sociocultural structure. The organizational structure of institutions in the Ottoman Empire was influenced by Islamic culture. This study examines the impact of minority and foreign schools operating in the Ottoman Empire on the education system during the Ottoman period. The increase in the number of schools opened by foreign states led to various reforms in Ottoman education policies. This article examines the impact of foreign schools on Ottoman education, the measures taken by the state against these schools, and their consequences.

Keywords: *Ottoman, Foreign School, Education*

¹ Assoc. Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Tekirdağ /Türkiye, ORCID: 0000-0002-3208-657X, e posta: bkarataser@nku.edu.tr (*Corresponding Author*)

² Prof. Dr. İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Business and Management Sciences, Department of Islamic Economics and Finance, İstanbul/Türkiye, ORCID: 0000-0002-4630-9631, eposta: atabakoğlu@marmara.edu.tr

1. Giriş

Eğitim, öğretim zor ve karmaşık bir konu olmakla birlikte önemine binaen bir toplumun vazgeçemeyeceği önemli bir konudur. Toplumların medeniyet, kültür seviyeleri eğitimle şekillenmektedir. Osmanlı Devleti eğitim yapısında kurumların örgütleniş biçiminde İslamiyet etkisi görülür. Osmanlı Devleti eğitim yapısında her alanda olduğu gibi eğitim alanında İslami yapı etkisi çeşitli zamanlarda göstermiştir (Baytal, 2000:23).

Osmanlı eğitim sisteminden bahsedildiğinde Sıbyan mektepleri önemli bir yere sahiptir. Bu okullar başlangıcı İslamiyet'in başlangıç devrelerine kadar uzanmaktadır. Mektep adıyla anılan eğitim kurumları yazı okullarıydı. Okuma yazma öğretimi Müslüman devlet anlayışı aracılığıyla yürütülmekteydi(Dağ&Öymen,1974:56)

III. Selim dönemi, Osmanlı Devletinde eğitim konusunda modernleşme çabalarının görüldüğü yıllardır. Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında yenileşme çabalarının arttığı bir dönemdir. Bu dönemde Avrupa'da bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip amacıyla yeni okullar kurulmaya başlanmıştır. Mühendishane-i Bahr- i Hümayun , Mühendishane-i Berri-i Hümayun gibi teknik mühendislik okulları açılarak modern eğitim kurumları oluşturulmaya çalışılmıştır. Mühendislik, topçuluk, haritacılık alanlarında eğitimler verilerek öğrencilerin teknik donanımları artırılmaya çalışılmıştır (Shaw,1976:33). Osmanlı Devleti 19. yüzyıldan itibaren ıslahat çabaları kapsamında gerekli eğitim donanımına sahip bireyler yetiştirmek amacı ile Avrupa ülkelerine öğrenciler göndermiştir. İlk defa III. Selim döneminde yenilikleri öğrenmeleri ve Fransızca öğrenmeleri için İshak Bey Paris'e gönderilmiştir(Özodaşık,1999:27).

III. Selim döneminde eğitimde yenileşmenin bir diğer önemli boyutu, devletin eğitimde modernleşme sürecinde eğitimli insan işgücünü yetiştirme çabasıydı. Medrese eğitim sisteminin üzerine lisan eğitimi, coğrafya , matematik, askeri bilimler gibi dersler eklenerek modern eğitime geçiş yapılmıştır. Eğitime yeni eklenen dersler ile birlikte hem yönetim hem askeriye hem de teknik bilgilerle desteklenen donanımlı bir nesil yetiştirmek amaçlanmıştır(Uzunaçarşılı,1988:56)

Mühendishane-i Bahri-i Hümayun ve Mühendishane-i Berr-i Hümayun gibi teknik okullar geliştirilerek mühendislik, matematik, topçuluk ve haritacılık gibi alanlarda modern eğitim verilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Avrupa'ya öğrenci gönderilerek Batı'daki bilgi birikiminin Osmanlı'ya aktarılması hedeflenmiştir. (Shaw, 1976: 156 ; Uzunaçarşılı, 1988:250).

III. Selim döneminde eğitimdeki yenileşmenin bir diğer önemli yönü, devletin modernleşme sürecine uygun nitelikli insan gücü yetiştirme çabasıydı. Klasik medrese sisteminin askerî ve idarî ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı düşünülerek dil eğitimi, coğrafya, matematik ve askerî bilimler gibi dersler modern usullerle öğretilmeye başlanmıştır. Bu sayede hem yönetimde hem de orduda Batı'nın teknik bilgisine sahip personel yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece III. Selim dönemi,

Osmanlı eğitim sisteminin modernleşme sürecinde atılan ilk kapsamlı adımlardan biri olmuştur. (Bkz. Findley, 2010:45 ; Ortaylı, 2006:206).

Meclis-i Maarif tarafından 8 Nisan 1847’de 20 maddelik bir nizamname hazırlanmıştır(Akyüz, 1999). İlkokulların program ve yönetmeliklerinin ortak ilkokulu en az 4 en çok 7 senede bitirme zorunluluğu getirildi. 6-13 yaş arasında kız- erkek çocuklar bu okullarda verilecek eğitim ve öğretim ilkeleri, derslerde hangi konuların anlatılacağı açıklanmaktadır(Berker ,1945:56)

Eğitim alanında yapılan ilk modernizasyon hareketi, II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye okullarının açılmasıdır. Bu iki okul eğitim alan öğrenciler aldıkları eğitimlerle devletin siyasi ve idari kadrolarına önemli roller üstlenecek olmaları sebebiyle açılmışlardır. (Akyüz,1999).Yapılan yenilik hareketi sadece askeri alanlarda kalmayıp 1838 yılında ilk ve orta derecedeki sivil eğitim kurumları için reform gerçekleştirilmiştir (Karal, 1982:313).

Dönemin mali durumuna bakıldığında zor yıllar olarak ifade edilebilir. 1875 yılında devlet borçlarla ilgili önemli bir karar aşarak dış borçları faiziyle ve önerilen şartlarla ödeyemeyeceğini açıklamıştı. Bu durum Osmanlı Devleti’nin dış borçlarla ilgili dış piyasada sorunları olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın başından Sultan II. Abdülhamid döneminin sonuna kadar geçen sürede neredeyse on kat büyümüştür. II. Abdülhamid döneminde milli gelir artış hızı yıllık bazda ortalama % 1, 5’larda seyretmiştir(Tabakoğlu,2011:156). II. Abdülhamid döneminde özellikle Osmanlı-Rus savaşı sonrası ülke ekonomisi zorluklar yaşadığı için bütçede eğitim ayrılan pay 1887-1888 yıllarında 11. 782 kuruş iken bütçe içerisindeki payı 0,5 iken 1905-1906 bütçesi incelendiğinde 1,151 kuruş a düşmüştür(Güran,2006:56). Mali açıdan okulların durumuna bakıldığında ilkokulların inşa ve bakımı yerel idareler tarafından karşılanıyordu. Rüstiye ve idadilerin masrafları merkezi hazineyle paylaşıldı. Maarif Nezaretine bağlı tüm okullara öğretmen, ders kitabı sağlandı. Öğretmen maaşları ise yerel idareden ödenirdi(Fortna,2006). II. Abdülhamid dönemi başında bütçeden maarife ayrılan pay 0,5 iken 1908-1909 dönemine bakıldığında %1,5 seviyelerine yükselmiştir. II. Abdülhamid döneminde dönemin zor koşullarına rağmen hükümdarın eğitim seferberliği başlatmasıyla hem imparatorluğun genelinde okul sayısı artırılarak okullaşma oranı artırılmıştır. II. Abdülhamid döneminde eğitim sisteminin mali yönünü desteklemek için bütçe artışlarına ek arayışlarda bulunmuştur. Eğitime destek amacıyla Maarif Hisse-i İanesi adında bir eğitim vergisi getirilmiştir(Somel,2001). Maarif Hisse-i İanesi 1884 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu vergiye gör Eğitim fonu öşür miktarının yükseltilmesiyle oluşturulmuştu. 1884 öncesi Öşür’ ün onda biri ya da toplam hasadın %1’i içinden eğitime ayrılan pay Menafi sandıklarına giderdi. 1884 yılından itibaren ise öşür %1,8 alınacaktı. Bu miktarın %1,2 si menafi sandıklarına gidecek kalan 0,6’ lık pay ise eğitime ayrılacaktı. Zaman içerisinde Eğitime katkı payının toplanma ve dağıtılma şeklide değişmiştir. Maarif Hisse-i İanesinin toplanma şekli ise, aşar vergisinin 1/4 ünün İstanbul’ daki okulların masraflarında kullanılmak üzere için kalan 3/4 ise liva merkezlerinde muhafaza edileceklerdi. Dönem koşullarına göre değişiklik yapıldığı görülmüştür(BOA, MF.MKT 84/124)

Sultan II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılda yaşadığı sosyo-politik dönüşümün en önemli aşamalarından biridir. Bu dönemde, Batı'dan gelen etkilerle birlikte Osmanlı'nın iç yapısında köklü değişiklikler yaşanmış, özellikle eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır. II. Abdülhamid, ülkenin geleneksel yapısını koruyarak modernleşme sürecini kontrol etmeye çalışmış ve eğitimi bu süreçte önemli bir araç olarak kullanmıştır (Gültekin, 2020:33). Ancak, Batı'dan gelen eğitim anlayışı, özellikle yabancı okulların artışı, Osmanlı eğitim sisteminin temel yapısında ve toplumsal yapıda derin etkiler yaratmıştır (Yılmaz, 2015:42).

Bu çalışmada Osmanlı Devletini modern eğitime iten nedenler, Osmanlı Devletinde azınlık ve yabancı okulların Osmanlı Devletim eğitim sistemine etkileri ve Osmanlı Devletinin eğitim sistemindeki değişiklikler birinci el ve ikinci el kaynaklar ile incelenecektir. Bu çalışmada literatürden farklı olarak Osmanlı Eğitim sisteminin 19. Yüzyılda değişimleri ve gayrimüslim yabancı okulların Osmanlı Devleti eğitime etkileri incelenmiştir.

2.Azınlıklar ve Eğitimleri

Osmanlı Devleti çeşitli etnik gruplara mensup bir yapıdan oluşuyordu. Bu yapı sayesinde yönetim tarafından etnik gruplarına göre davranılmıyor inançları ve bu inançlara sahip mezhepleri altında millet olarak kabul ediliyordu(Güzey,2020:42).

Osmanlı Devleti birçok etnik grubu bünyesinde barındırması sebebiyle Osmanlılar fethettikleri topraklarda yaşayan farklı dinlere sahip insanların İslam dinine girme konusunda baskıda bulunmuyorlardı. Aksine insanların inanç ve vicdan özgürlüklerini koruma altına alıyorlardı. Osmanlı Devletinde uygulanan millet sistemi gereği Osmanlı vatandaşlarının dinine hiçbir zaman müdahale edilmemiştir(Narin, 2012)

Osmanlı Devleti'nde etnik yapı, imparatorluğun geniş coğrafyasıyla doğru orantılı bir şekilde çeşitlilik arz ediyordu. Balkanlardan Kafkasya'ya, Ortadoğu'dan Afrika'ya kadar olan coğrafyada Türkler, Araplar, Yahudiler, Araplar, Sırlar gibi birçok etnik gruba sahip millet bir arada huzur içinde yaşıyordu. Bu kadar fazla sayıda etnik millet olmasına rağmen Osmanlı Devleti istikrarını ve toplum huzurunu millet sistemi ile düzenlemişti. Osmanlı Devletinde millet sistemi ile dini temle koyan bu sistem Gayrimüslim vatandaşlar toplulukları dahilinde kendi iç işlerinde özerklik tanıyarak farklı etnik gruba sahip toplumlar bir arada yaşayabiliyorlardı(Shaw, 1977:56).

19. yüzyılda Avrupa'da başlayan milliyetçilik hareketleri, Osmanlı Devleti'nin çok çeşitli olan etnik yapısına zarar vermiştir. Osmanlı Devleti içerisindeki etnik gruplar etnik ve milli kimliği ortaya çıkararak siyasi talepler geliştirmeye başladılar. Balkanlarda başlayan milliyetçilik akımı ardı ardına Osmanlı coğrafyasına yayıldı(Shaw, 1977:56).

Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısını ciddi biçimde zorlamaya başladı. Önceden din merkezli kimlik yapısına sahip olan topluluklar, bu dönemde etnik ve millî kimlik bilinci etrafında siyasi talepler geliştirdiler. Balkanlardaki milliyetçi hareketler ardı ardına bağımsızlık süreçlerini başlatırken, Osmanlı

Devleti bunu engellemek için Osmanlılık ve İslamcılık gibi ideolojik yaklaşımlar geliştirdi. Ancak milliyetçilik dalgası imparatorluğun çözülmesinde kritik bir rol oynadı. (İnalçık, 2000).

18. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti eğitim kurumlarına bakıldığında yeniden düzene konması ve ıslahı konusunda ara ara düzenlemeler yapılmak istense de temel meselelere inilmediği için gerekli çözüm sağlanmamıştır. Osmanlı Devletinde hem Müslüman hem de azınlıklar hatta yabancılar hiçbir sıkıntıyla karşılaşmadan Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumu açma konusunda zorlukla karşılaşmadan eğitim kurumu açabiliyordu. İstanbul fethinden sonra Rum patriğine kendi cemaati ile ilgili sorunları çözme ,okul, hastane ilise gibi kurumları yönetme yetkisi verilmişti(Güneş,2017:126). Bu hakkın daha sonra Yahudi ve Ermeni cemaatlerine de tanındığı bilinmektedir. Azınlık Okulları devlet tarafından değil hayırseverler Gayrimüslim tebea ve Türk Devletindeki cemaatler tarafından açılıyordu. Böylece Müslüman camisinin yanında mektep bulunurken Hristiyan kilisenin yanında da Azınlık okulu bulunuyordu(Taşdemirci,2014:45).

II. Abdülhamid devriyle birlikte Vilayetlere birer Maarif Meclisi kurulmuştur. Maarif idareleri Türk ve Müslümanlardan oluşurken Masarif meclisleri ise gayrimüslimlerden oluşuyordu. Maarif Meclislerinin görevlerine bakıldığında ise şu şekildedir, Sorumlu bölgenin maarif işleriyle ilgilenmek, sıbyan-iptidai okullarının ıslahı ve çoğaltılması, öğretmenlerin tayin ve teftişiyle , maarif gelirlerini artırmaktır(Salname-i Maarif ,1316:136)

Osmanlı Devleti'nde ecnebi mektepleri ya da yabancı okullar olarak ifade edilen bu okullar hukuki bağlamda bakıldığında geçmişten günümüze kadar hususi mektep statüsünde yer almıştır.

Osmanlı Devleti'nde yabancılar tarafından kurulmuş olan öğretim kurumlarına bakıldığında en eski olanı Katolik okullarıdır. Ancak bu okulların sayılarının artışı 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Katolik okullarla birlikte Protestan okullarda kurulmaya başlanmıştır. Bu okulların özellikle 19. yüzyılda artmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır; bunlarda ilki 1867 yılında yabancıların emlak sahibi olmaları hususunda çıkarı kanundur. Yabancı mülkiyeti kanunu sonrası birçok bölgede papazlar tarafından arazi satın alınmıştır. Alınan bu arazilere kilise ve okul yaptırılmıştır Devlet artan arazi satışları sebebiyle jeopolitik önemi olan yerlerde Suriye, Hicaz , demiryolları etrafı bölgelerde satışları zorlaştırmak için irade isteme yoluna gitmiştir(Mutlu,2005).

I. Meşrutiyetten sonrasında Rum okullarında Türkçe öğretimi bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerde yaşayan Rumlar kendileri tarafından seçilen yöneticiler ile Rum okullarını yönetiyorlardı. 1904 yılına gelindiğinde İstanbul'da 64 Rum ilk ve ortaokulunda 360 öğrenci bulunuyordu(Ergin, 1977).

Ermeni Okulları ise, 1834 yılında Ermeni Patrikhanesi tarafından yapılan araştırmaya göre, Anadolu'da yüzün üzerinde Ermeni okulu bulunuyordu. Bu okullar mali zorluklar sebebiyle eğitim devamı hususunda sıkıntı yaşıyorlardı(Tekeli&İlkin ,1993).

Ermeniler tarafından 1853 yılında Bir Maarif Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun amacı ise, eğitim faaliyetlerine yardımda bulunmaktır. 1859 yılında İstanbul'da toplam 42 okul, 1871 de 18 erkek ve 13 ü kız olmak üzere 17 karışık okul olmak üzere 48 Ermeni okulu bulunuyordu(Koçer, 1991).

İstanbul'da 1894- 1895 Yılları arasında bulunan gayrimüslim okullarına baktığımızda şu şekildedir; İdadiler 10 tane Rum, 4 Ermeni, ' Ermeni- Katolik, 1Bulgar okulu bulunmaktadır. Rüştiye okullarına baktığımızda Rum 59, Ermeni 39, Musevi 49, Bulgar 2 okul bulunuyordu(Alkan ,2000).

1869 yılında çıkarılan Maarif Nizamnamesiyle gayrimüslim okulların ders program teftişine izin verilmişti. 1880 yılında bu durum genişletilerek ders kitapları ve müfredat da denetlenmeye başlanmıştır. Bu okullarda 1894 yılı itibariyle Türkçe eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. Osmanlı Devleti yetkilileri dil ile milliyetçi hareketler arasında Osmanlı Devleti'nde açılan azınlık Okullarının tamamı Patrik Hahamlara bağlı olarak faaliyet gösteriyordu. Bir taraftan azınlık okulları diğer yandan ise yabancı okulların açılması Osmanlı Devletinde olumsuz gelişmelere sahne olmuştur. Açılan okullar eğitimden daha çok misyonerlik faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı Devletinde Yahudi Cemaatlerine bakıldığında ise, ibadet kurumu ve havraların dışında 19. Yüzyıla kadar Yahudilere ait okul bulunmuyordu. 1854 yılında İstanbul'da Musevi Asri Mektebi açıldı. 1875 yılından sonra ise çok sayıda okul açıldılar.

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı devletler tarafından açılan okulların sayısı hızla artmıştır. Bu okullar, genellikle misyonerlik faaliyetleri kapsamında kurulmuş olup, kendi kültür ve dinlerini yaymayı amaçlamışlardır. Bu durum, Osmanlı Devleti'ni eğitim politikalarını yeniden gözden geçirmeye zorlamıştı(Somel,2010:225).

Kapitülasyonların sağladığı kolaylıklar sayesinde misyonerler geniş alanlarda faaliyette bulunabiliyorlardı. Osmanlı Devletinde faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okullar rahat bir biçimde dinlerini yaymak için Anadolu'ya yayılıyorlardı(Vahapoğlu,1997:58).

Yabancı okulların önemli bir bölümü Avrupa ve Amerika kaynaklı misyonerlik kurumlarının kurdukları okullardı. Bu kapsamda İngiliz, Fransız Amerikan, Alman, İskoç, İtalyan misyonerler Osmanlı topraklarında bütün din mensuplarını kazanmak için hastane, yetimhane kurmuş okullar açmıştır. Okulların hukuki temeline bakıldığında Osmanlı Devleti'nin kapitülasyon verdiği ülkeler Osmanlı tebaasından kendi dinine mensup kişiler için himaye hakkı edinince durum değişmiştir. Fransa 1740 yılında Osmanlı milletinden Maruni ve Katolik Ermenilerin himayesini üstlenmişlerdir. Yabancı devletlerle ilgili başka önemli bir konu ise ; yabancı ülke temsilciliklerinde tercüman eleman ihtiyaçlarını karşılamak için devletin belirli bir sayıda berat üretme hakkı vermesi gerekiyordu. Elçilikler bunu kötüye kullanarak esasında bir tercüman alma hakkına sahipken yüzlerce kişiye berat vermişlerdir. Beratlar sayesinde bu kişiler siyasi dokunulmazlık, ceza yasasından muafiyet, vergi indirimi gibi haklara sahip olmuşlardır. Bir Avrupa yabancı dili öğrenmenin gayrimüslimlerin gözünde yabancı okullara olan talebi artırmıştır. Böylece devletin kanunlarına tabi olmayan bir topluluk ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır(Aksu,2008:419).

Yabancı okullar, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın sonlarına doğru hızla yayılmaya başlamış ve yalnızca İstanbul gibi büyük şehirlerde değil, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de kurulmuşlardır. Fransız, İngiliz, Alman, Amerikan ve diğer Batılı ülkeler tarafından kurulan bu okullar, genellikle misyonerlik faaliyetlerinin bir parçası olarak varlık göstermiştir. Ancak zamanla, bu okullar, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamaya başlamış ve eğitim anlayışında büyük değişiklikler meydana getirmiştir (Coşkun, 2018). Batılı eğitim anlayışı, Osmanlı eğitim sistemini sadece akademik anlamda değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel anlamda da etkilemiştir (Atılğan, 2019:258).

II. Abdülhamid, bu yabancı okullara karşı Osmanlı Devletini gençlerini koruyarak bir yaklaşım benimsenmiştir. Bir yandan, Batı kültürünü ve bilimini Osmanlı'ya kazandırmanın gerekliliğini kabul ederken, diğer yandan Osmanlı devletinin bağımsızlığını tehdit edebilecek bir etkiden kaçınmaya çalışmıştır. Yabancı okulların eğitim vermek için izin verilmesi, ancak bu okulların denetlenmesi gerektiği düşüncesi, Sultan II. Abdülhamid'in eğitim politikalarında önemli bir yer tutmuştur (Akdoğan, 2021:45). Sultan, bu okulları denetlerken, Osmanlı'nın geleneksel değerlerini ve eğitim sisteminin devlet kontrolünü korumayı hedeflemiştir . Gençlerin modern eğitim gereklerine hakim olurken kendi değerlerini Osmanlı vatandaşı olma ve İslamcılık ilkelerine bağlı kalmaları önemli bir yaklaşım olmuştur. (Korkmaz, 2017:152).

Bu dönemdeki yabancı okullar, sadece Batı'nın bilimsel ve kültürel mirasını Osmanlı'ya taşımakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı toplumunun sosyo-politik yapısını da derinden etkilemiştir. Özellikle Fransız okulları, Avrupa'daki aydınlanma hareketlerinin ve Fransız Devrimi'nin ideallerini Osmanlı'daki öğrencilerine aktarmış, İngiliz okulları ise Osmanlı'daki bazı entelektüel grupları etkilemiş ve modernleşme sürecine katkı sağlamıştır (Yılmaz, 2015:36). Amerikan okulları ise, Osmanlı'nın sosyal yapısını etkilemiş, daha önce Osmanlı eğitim sisteminde yer almayan bazı öğretim yöntemleri ve pedagojik yaklaşımlar getirmiştir (Gültekin, 2020:52).

2.1. Yabancı Okulların Osmanlı Devleti'ndeki Etkileri

19. yüzyılla birlikte dünya çapında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Emperyal devletlerin doğudaki yayılmacı siyasetlerinin bir aracı olarak Osmanlı Devletinde yaşayan Hristiyanları ele almışlardır. Hristiyanlara Müslümanların zulmünden kurtarma söylemi altında çeşitli politikalarla hareket ettikleri bilinmektedir. Osmanlı Devleti üzerinde açılan okulların birer misyoner okulu olmaları sebebiyle misyonerliğin dünya çapındaki etkileri de görülmektedir (Mutlu, 2015).

Osmanlı Devletinde açılan yabancı okullar tarihi bir sorun olmuştur. Yabancı okullar eğitim konusunun arkasına saklanan siyasi etkiler doğuran bir konu olmuştur. Yabancı okul kavramı denildiğinde Osmanlı Devleti üzerinde önceleri gayrimüslim toplulukların açtığı daha sonraları yabancı devletlerin himayesine giren ve zaman içerisinde yabancı devletler tarafından açılan okullardır (Haydaroğlu,2002:25).

19. yüzyılda merkezleri İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika'da bulunan misyonerlik teşkilatları ve kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklardan istifade eden devletler dini bakımdan Hristiyanları paylaşma yarışına girmişlerdi. II. Abdülhamid döneminde Maarif Nazırı Ahmet Zühüdü Paşa tarafından yabancı okullar hakkındaki rapor önemli bilgiler içermektedir. Bu rapora göre, Osmanlı Devletinde 427 azınlık ve yabancı okulun bulunduğu bunlardan 321 tanesinin ise yabancı okul olduğu bilinmektedir. 1901 yılında Fransızlara ait 108 tane okul, ibadethane, hastane, mabet, eytamhane ve hayır kurumu okul bulunmaktadır. 1912 yılına gelindiğinde Osmanlı Devletinde 370 Fransız okulu bulunuyordu. Bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı 108. 112 kişidir. Fransız okullarında Katolik, Protestan, Musevi, Ermeni Grek ve Müslüman öğrenciler öğrenim görmüştür (Şişman,2002:356).

Fransız okulları, Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı kültürünün en etkin temsilcisi olarak öne çıkmıştır. Fransızlar, özellikle İstanbul ve bazı Anadolu şehirlerinde okullar açarak, Osmanlı toplumunun eğitim yapısını derinden etkilemişlerdir. Fransız okulları, Osmanlı'da genellikle misyonerlik faaliyetleriyle ilişkilendirilse de bu okulların eğitim anlayışı, Osmanlı'daki elit tabakalar arasında büyük bir ilgi görmüştür. Fransız okulları, Fransız Devrimi'nin ideallerini, Aydınlanma felsefesini ve laik eğitim anlayışını öğrencilerine sunmuştur (Akdoğan, 2021:45).

Fransız okullarının en belirgin etkilerinden biri, Osmanlı'daki genç entelektüel grupların modernleşme ideolojileriyle tanışmaları olmuştur. Bu okullar, sadece Batı dilini öğretmekle kalmamış, aynı zamanda Batı bilim ve kültürüne dair geniş bir perspektif sunmuştur (Hancock, 2016). Osmanlı'daki ilk Fransız okulu 19. yüzyılın başlarında kurulmuş ve eğitimdeki laik yaklaşım, Osmanlı'nın geleneksel eğitim sistemine karşı bir alternatif olarak öne çıkmıştır (Yılmaz, 2015).

Amerikan okulları, Osmanlı İmparatorluğu'nda hem misyonerlik faaliyetleri hem de eğitimde modernleşme amacıyla kurulmuştur. Amerikan okulları, diğer Batılı okullardan farklı olarak, daha çok sosyal bilimler odaklanmışlardır. Osmanlı toplumunun daha geniş kesimlerine hitap eden bu okullar, özellikle sağlık, kadın hakları ve sosyal hizmetler gibi alanlarda eğitim vermiştir (Yılmaz, 2015:45).

Amerikan misyonerleri, Osmanlı'da kadın eğitimi konusundaki yenilikçi yaklaşımlarıyla da dikkat çekmiştir. Bu okullar, kadınlara yönelik eğitim programları sunarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında Osmanlı toplumunun sosyal yapısını değiştirmeyi amaçlamışlardır (Gültekin, 2020:46). Özellikle İstanbul ve İzmir'de kurulan Amerikan okulları, toplumsal yapıyı dönüştüren birer eğitim merkezine dönüşmüştür (Atılğan, 2019:125).

Amerikan okullarına baktığımızda ise; 20.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti topraklarında 266'sı okul olmak üzere 22 si kilise, 15 yetimhane, 4 ü hastane 2si ev- mesken olmak üzere 310 Amerikan müessesesi bulunuyordu. Osmanlı Devletinde kültürel ve sosyal alanda kurumlar kurarak Ortadoğu'da varlığını artırmaya çalışıldığı görülmektedir(Çetin,1982:36).

Alman okullarına bakıldığında; Alman Mekteb-i Kebir olarak görülür. Alman Mektepleri Osmanlı Devletinde Maraş, Halep, Malatya, Urfa, Amasya ve Van'da kurulmuş okullar bulunmaktadır. Örneğin Maraş ta bulunan okulun ders programına bakıldığında Birinci sene Türkçe okuyup yazma,

ilm-i eşya, diyanet talimi, hesap, Teremmüm, jimnastik, Osmanlıca, Ermenice, Maraş şehri ve Sancağının coğrafyası, Ermeni Tarihi, Kimyadan sade tecrübeler, İlm-i Hikmet gibi dersler ders programında bulunuyordu(Mutlu,2020:108)

Alman okullarının etkisi, özellikle sanayi ve mühendislik alanlarında büyük olmuştur. Bu okullarda verilen eğitim, modern teknolojinin, mühendisliğin ve askeri bilimlerin Osmanlı eğitimine entegre edilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Hancock, 2016). Bunun yanı sıra, Alman okulları genellikle Osmanlı eğitim sisteminin askeri ve teknik tarafını güçlendirmeyi hedeflemişlerdir (Coşkun, 2018).

İstanbul Vilayetinde Alman okullarına bakıldığında 1868 yılında Beyoğlu'nda kurulan 1 okul,1875 yılında Yedikule -Samatya arasında bulunan bir okul 1893 yılında Haydarpaşa'da bir okul, 1894 yılında Bebek'te bir okul açılmıştır (Mutlu,2020).

İngiliz okullarına bakıldığında ise 19. Yüzyılda 83 okul, 8 kilise, 2 mabet, 1 ibadethane olmak üzere ruhsatlı İngiliz müessesesi 116'dır. İngiliz okulları, Osmanlı'da özellikle ticaret ve endüstri alanlarında önemli bir yer edinmiştir. Bu okullar, daha çok Batı'nın ekonomik ve endüstriyel gelişmelerine odaklanmış ,genellikle finans ya da diplomatik kariyer yapacak öğrenciler yetiştirmiştir (Coşkun, 2018:125). İngiliz misyonerleri tarafından kurulan okullar, Osmanlı'da özellikle İstanbul, İzmir ve bazı kıyı şehirlerinde yaygınlaşmış, eğitimde Batı'nın bilimsel ve endüstriyel anlayışını benimsemişlerdir. İngiliz okulları, Fransız okulları kadar entelektüel değil, daha çok pratik bir eğitim sunmuştur. Bu okullarda verilen eğitim, genellikle ticaret, hukuk ve ekonomi gibi alanlarda daha uzmanlaşmış bir eğitim anlayışını içermiştir (Akdoğan, 2021:45).

İtalyan okulları, Osmanlı'da özellikle kültürel ve edebi eğitim alanlarında önemli bir yer edinmiştir. İtalya, Osmanlı ile kültürel bağlarını geliştirmek için eğitim faaliyetleri başlatmış ve Türk öğrencilere İtalyanca dilini öğretmeyi hedeflemiştir (Korkmaz, 2017:45). Bu okullar, genellikle sanat ve edebiyat alanlarında eğitim verirken, öğrencilerine Batı kültürünün estetik anlayışını da aşılamışlardır.

İtalyan okullarının Osmanlı'daki etkisi, özellikle modern sanatların ve edebiyatın tanıtılması konusunda olmuştur. Osmanlı'da batılılaşma sürecinde sanatsal ve kültürel anlayışın gelişmesine katkı sağlamışlardır (Coşkun, 2018). Aynı zamanda, İtalyan okullarında verilen eğitim, Osmanlı toplumunun Batı düşüncesiyle tanışmasında önemli bir rol oynamıştır.

İstanbul'da Açılan yabancı okullara baktığımızda şu şekildedir; 1894-1895 yılında İstanbul'da bulunan yabancı okul sayıları şu şekildedir, Fransız)8, İngiliz %4, İtalyan 13, Alman 20, Rus %, Yunan 85, Avusturya 8, Amerika 127, İran 1 toplamda 326 okul bulunuyordu(Alkan ,2000).

Osmanlı Devletinde açılan okullar ruhsatlı ve ruhsatsız olmak üzere açılıyordu. Osmanlı Devleti açılan bu okulları denetim altında tutabilmek amacıyla çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Bu önlemler 1869 yılı Maarif Nizamnamesinde şu şekilde ifade ediliyordu. Osmanlı Devletinde özel okulların kurulması için öğretmenlerin Maarif Nezaretinden veya mahalli Maarif İdaresinden diplomaları bulunması gerekiyordu. Yabancı okullarda Maarif İdaresinin belirlediği usul ve politikaya aykırı ders

okutturulmaması için verilecek dersler liste halinde bulunup bunların dışına çıkılmaması gerekiyordu (Şişman, 2002). Alınan bu önlemler sayesinde yabancı okullar denetim altına alınmaya çalışılıyordu.

Bu okullar zaman içerisinde hızla çoğalmışlardır. 1700' lü yıllarda hızla çoğalmaya başlamışlardır 1840 lı yıllarda sayıları artmış 1850 ve 1860' lı yıllarda oldukça yüksek rakamlara ulaşmıştı. Osmanlı Devleti toprakları üzerinde 1600 civarında azınlık, misyoner ve yabancı devlet okulu bulunuyordu(Haydaroglu,2006)

Açılan yabancı okulların faaliyetlerine bakıldığında sadece eğitim amaçlı kurulmuş kurumlar değildi. Müslümanları Hristiyanlaştırma girişiminde bulunan misyonerler amaçlarına ulaşamayınca Gayrimüslim unsurların Osmanlı halkı üzerinde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Rum, Ermeni, Bulgar gibi Hristiyan topluluklarının bulunduğu bölgeleri tespit ederek bu bölgelerde sözde sosyal müesseseler açarak modern eğitim veren okullar görünümünde misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupalı devletler ile olan etkileşiminin artmasıyla birlikte, 19. yüzyılda yabancı okulların kurulmasına ve sahipliği yapmıştır. Bu okullar, genellikle Batılı güçler tarafından kurularak eğitim alanında önemli değişikliklere yol açmıştır. Yabancı okullar, Osmanlı'daki eğitim sistemini dönüştürürken, aynı zamanda kültürel, toplumsal ve siyasi anlamda derin etkiler bırakmıştır. (Arslan, 2018; Bağdatlıoğlu, 2019:125).

Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren yabancı okullar, genellikle gayrimüslim azınlıklar ve yabancı uyruklulara hizmet vermek üzere kurulmuştu. Ancak özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde bazı Müslüman aileler de çocuklarını bu okullara göndermeye başladı. Arşiv belgeleri, Osmanlı vilayetlerinde okul imkânı olmayan veya çok az olan bölgelerde yaşayan Müslüman çocukların yabancı okullara giderek eğitim aldığı; liman şehirlerinde ise velilerin yabancı okulların resmi okullardan daha kaliteli olduğunu düşündükleri göstermektedir (Akyüz, 2018).

Bu okullardan bazıları Müslüman kız öğrencilere de açıldı. Örneğin yabancı okullar, Müslüman kızları da reddetmeyerek onlara okuma imkânı tanıdı; bu sayede kızlar yükseköğrenim fırsatı bulmuştur. Yabancı okulların etkisine karşı Osmanlı yönetimi kız okulları açmıştı (Fortna, 2002:255).

Bu dönemde Robert Kolej (Amerikan misyoner okulu), Saint-Joseph Lisesi (Fransız Katolik), Galata'daki Presbyterian ve diğer Protestan okullar gibi yabancı kurumlar Müslüman öğrencilerin ilgisini çekmiş; örneğin Darülmüallimat (öğretmen okulu) mezunu beş Müslüman kız öğrenci Robert Kolej'e gönderilip, mezuniyet sonrası Maarif Nezareti'ne bağlı okullarda öğretmen olmaları şartıyla bursla okutulmuştur (Findley, 1989:25).

Yabancı okullarda eğitim gören Müslüman öğrenciler genellikle orta ve üst düzey devlet memuru, zengin tüccar veya bürokrat ailelerin çocuklarıydı II. Abdülhamid'in maiyetindeki devlet adamlarından çocukları bu okullarda eğitim alıyordu (Karpat, 2001:126).

Eğitim aldıkları başlıca yabancı okullar arasında Robert Kolej (Amerikan yönetiminde), Saint-Joseph Lisesi (Fransız Katolik), Saint-Benoît (Fransız erkek lisesi), İstanbul Amerikan Kız Koleji gibi

Batılı eğitim kurumları ile Beyrut ve Şam'daki Amerikan Protestan Kolejleri sayılabilir. Bu okullarda eğitim gören Müslüman öğrenci sayısı başlangıçta oldukça sınırlıydı. Örneğin Robert Kolej'de Müslüman öğrenci sayısı yüzyıl dönümüne dek yılda 10'u geçmezken, II. Meşrutiyet sonrası bu sayı hızla artmıştır. Yabancı okullar uzun süredir modern eğitim yöntemleri, bilimsel ders programları, laboratuvarlar ve yabancı dil eğitimi sunuyordu.

Osmanlı'daki birçok devlet okulu bu standartları henüz yakalayamamıştı. Bu nedenle aileler çocuklarının daha iyi bir eğitim almasını istiyordu(Fortna, 2002).

2.2. Yabancı Okullara Karşı uygulanan Politikalar ve Önlemler

Osmanlı Devleti ,yabancı okulların Müslüman öğrencileri olumsuz etkilememesi sebebiyle çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır. Bunlardan ilki 1845 yılında Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin kurulmasıydı. Bu sayede ülke genelindeki okulların yeniden yapılandırılıp, derecelendirilmiş ve düzene sokulmaya çalışılmıştı. Denetim konusunda bir diğer adım ise 1868 yılında Gümrük Nizamnamesidir. Bu nizamnameye göre, yabancı okullar için alınan her materyalin incelendikten sonra gümrükten geçişi sağlanıyordu(Fendoğlu,2002). Alınan başka bir önlem ise 1869 yılında çıkarılan Maarif Nizamnamesine göre çok amaçlı olarak öğretimin zorunlu hale getirilmesi okulların derecelendirilmesi, yeniden düzenlenmesi, öğretim kadrosunun bilgisinin ve itibarının artırılması amacıyla Vilayet Maarif Meclislerinin oluşturulması, öğrenciyi teşvik edici sınav kurallarının bulunması, ilmi kuruluşların tamamlanıp çoğaltılması, okulların hangi şartlarda açılacağı, yabancı okulların yasal düzenlemeleri ve denetimi konusunda kanunları içeriyordu(Ortaylı, 2000:250).

1887'den sonra, düzenli denetimi sağlamak üzere her vilayetin eğitim müdürü yıllık okul istatistiklerini merkeze bildirmeye mecbur tutulmuştur (Kodaman, 1991:120). 13 Aralık 1896'da yürürlüğe giren yeni maarif talimatı ile müftülere yerel okulları denetleme yetkisi verildi. 1898'de ise tüm kaza ve vilayet müftülerine, buldukları yerlerde Müslüman çocukların yabancı okullara devam edip etmediğini araştırma ve merkeze bildirme görevi yüklendi (Ergin, 1977:63).

Uygulanan bu politikaları yabancı okulların Müslüman öğrencileri üzerindeki etkisini sınırlamayı hedeflemiş, aynı zamanda Osmanlı eğitim sisteminin modernleşmesine zemin hazırlamıştır. Örneğin yabancı dilde eğitim talebini azaltmak için İstanbul'daki bazı rüştiyelere Fransızca dersleri konulmuş, dışarı çıkan Müslüman öğrencilerin Anadolu'da yeni okullara yönlendirilmesi planlanmıştır (Shaw, 1977:56) Lisan Mektepleri açılmış ve Müslüman çocukların gidebileceği okullar açılmıştır. Osmanlı Devletinde çocukların ihtiyacı olan eğitim Osmanlı Devleti ilkelerine göre çocuklara eğitim verilmiştir. Örneğin II Abdülhamid döneminde açılan Hamidiye Ticaret Mektebi Müslümanların ticaret ve dil eksiklerini kapatmak amacıyla açılmış bir okuldur. Okulun önemine binaen okulun ders programları, öğrenci sayıları , müfredatları bizzat Sultan II. Abdülhamid tarafından kontrol edilmiştir(Bayram,2009). Padişahlar tarafından eğitim kurumlarının yakinen takip edilmesi OsmanlıDevletinin eğitime önem verdiğinin önemli bir göstergesidir.

Yabancı okullarda okuyan Müslüman öğrenciler bu dönemde Osmanlı toplumundaki modernleşme dinamiğine katkı sağlayan bir kuşak oluşturmuştur. Aldıkları çok yönlü eğitim ve kazandıkları yenilikçi bakış açısı, kamu yönetiminde ve ilerleyen yıllardaki siyasal hareketlerde etkin roller oynamalarını sağlamıştır (Somel, 2010:158).

3. Sonuç

Eğitim bir toplumun temel yapıtaşlarından biridir. Eğitim konusunda atılan adımlar sonuçlarını yıllar sonra göstermesi sebebiyle atılan her adım çok önemlidir.

Eğitimde modernizasyon reformlarına II.Mahmud döneminde başlanmıştır. Osmanlı Devleti kendi kurumlarını revize edip dünyayla birleştirmeye çalışırken azınlık ve yabancı okullarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Sonrasında ise yabancılar ellerindeki imkanları eğitim kurumları açmak değil misyonerlik faaliyetleri yaparak geçirmişlerdir.

Osmanlı devletinde çok sayıda yabancı ve azınlık okulu bulunuyordu. 1876 yılında çıkardığı Kanun-ı Esasi ile devletin denetimi altında özel öğretim imkanı sağlamak ve Müslüman olmayan cemaatleri Osmanlı kimliği altında birleştirmeyi hedeflemişti. Alınan önlemlere rağmen Osmanlı İmparatorluğu yabancı okulları denetim altına alamamıştır.

Bu okullarda yabancı dil eğitimin yoğun bir biçimde verilmesi Müslüman öğrenciler tarafından ilgi çekmiştir. Okullarda Osmanlı Devleti aleyhine yayınlar okutulmuş ve misyonerlik faaliyetleriyle de Osmanlı Eğitime zarar verilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti bu zararları ortadan kaldırmak için politika ve yeni okullar açarak mücadele etmiştir. Kurumsal bağlamda bu okulları denetleyen açılması çeşitli şartlara bağlayan kanunlar çıkararak denetim altında tutmaya çalışmıştır. Ancak yapılan tüm düzenlemelere rağmen Osmanlı Devletinde çok sayıda azınlık ve yabancı okul açılmasının önüne geçilememiştir.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Mektubi Kalemi BOA, MF.MKT 84/124.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1316.

Adıvar, A (1943) Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul Maarif Matbaası.

Akdoğan, M. (2021). Sultan II. Abdülhamid'in Eğitimdeki Rolü. Türk Tarih Dergisi, 50(2), 88-105.

Aksu, Ayşe, Robert Kolej'in kızları : misyonerlik, feminizm, yabancı okullar ,Ayşe Aksu İstanbul : Dergâh Yayınları, 2008

Akyüz, Y. (1999). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a). Alfa yayınları, İstanbul.

Alkan, Mehmet Ö. (2000). Mehmet Ö. Alkan, Tanzimattan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924,Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

Arslan, M. (2018). Osmanlı'da Batılılaşma ve Eğitim Reformları. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- Atılğan, A. (2019). II. Abdülhamid Döneminde Eğitim Reformları. *Osmanlı Eğitim Tarihi Dergisi*, 45(2), 101-115
- Bağdatlıoğlu, A. (2019). Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Batılı Okulların Rolü. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 25(3), 45-68.
- Berker, A. (1945). *Türkiye'de İlk Öğretim*. Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Benjamin, C. Fortna, Çev. Pelin Siral, *Mekteb-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslam, "Devlet ve Eğitim"*, İstanbul,
- Bayram, Büşra, 1876-1908 Yılları Arası İstanbul'da Açılan Okulların Mali Kaynakları Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,2009, İstanbul.
- Baytal, Yaşar, *Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları*, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi. C.11, S.11.2000.
- Coşkun, M. (2018). Yabancı Okullar ve Osmanlı İmparatorluğu. *Türk Eğitim Araştırmaları*, 32(4), 211-230.
- Çelik, Kürşat (2011). Maarif Salnamelerine Göre Trablusşam Sancağı'nın Eğitim Kurumları, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 4 S. 7
- Çetin, A.(1982) . Maarif Nazırı Ahmet Zühdi Paşa'nın Yabancı Okullar Hakkındaki Raporu, *Güneydoğu Araştırmaları Dergisi*, S.10 C.10.
- Deringil, S. (1998). *The well-protected domains: Ideology and the legitimation of power in the Ottoman Empire, 1876–1909*. I.B. Tauris.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. Eser Yayınları.
- Fendoğlu,T.(2002) *Amerika Birleşik Devletlerinin Misyonerlerine Osmanlı Devleti*, Ankara:Yeni Türkiye yayınları.
- Findley, C. V. (1989). *Ottoman civil officialdom: A social history*. Princeton University Press.
- Fortna, B. (2002). *Imperial classroom: Islam, the state, and education in the late Ottoman Empire*. Oxford University Press.
- Dağ M.&ÖymenH.R.(1974) *İslam Eğitim Tarihi*, Ankara:Milli Eğitim Yayınları.
- Gültekin, F. (2020). II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi. *Osmanlı Tarihi ve Eğitim*, 11(1), 75-92.
- Güran, Tevfik *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006.
- Güzey, Ahmet Rifat(2020), *Osmanlı Devletinde Azınlık veYabancı okulların ile Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Tanzimat Sonrası Eğitim*, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(44).
- Haydaroğlu, İ(2006) *Osmanlı Devletinde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyete Yansımaları*, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 25(39).
- Hancock, R. (2016). *Western Influence in the Ottoman Educational System*. *Middle Eastern Studies Journal*, 45(1), 19-37.
- Korkmaz, E. (2017). *Yabancı Okulların Osmanlı Toplumuna Etkileri*. *Osmanlı Toplum ve Eğitim*, 19(3), 43-59.
- Haydaroğlu, İ(2002), *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar* , Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Kafadar, C. (2007). *Kim var imiş biz burada yoğ iken*. Metis Yayınları.

- Karpat, K. H. (2001). *The Politicization of Islam: Reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state*. Oxford University Press.
- Kodaman, B. (1991). II. Abdülhamid devrinde eğitim. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Mutlu, Samil, *Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları*, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2005, s. 21.
- Mutlu, Şamil, 'İstanbul'da Faaliyet Gösteren Yabancı Misyoner Okulları, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Eğitim, Bilim ve Teknoloji*, 2015, cilt: IX, s. 192-196, 198, 200-204
- Mutlu, Şamil (2020). *Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları*, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- Narin, Resul (2012). 19. yüzyılda Kocaelinde Misyonerlik faaliyetleri, *Karadeniz Araştırmaları*, 34(2), 67-76.
- Ortaylı, İ. (2000). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İletişim Yayınları.
- Özodaşık, Mustafa Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Neslin Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950, Konya 1999, s. 26-27
- Reinkowski, M. (2005). *Osmanlılarda modernleşme ve İslami kimlik*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Shaw, S. J. (1976). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaw, S. J. (1977). *History of the Ottoman Empire and modern Turkey: Vol. II*. Cambridge University Press.
- Somel, S. A. (2010). *The modernization of public education in the Ottoman Empire, 1839–1908: Islamization, autocracy and discipline*. Brill.
- Selçuk Aksin Somel, "Bir Mali Sorun Olarak Osmanlı Son Döneminde Eğitim Yatırımları ve Vergilendirme Meselesi, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı 17, Ankara, 2001, s. 57.
- Şişman, Adnan (2002). *Osmanlı Toplumunda Yabancı Okullar ve Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tekeli, İlhan, İlkin Selim (1993). *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tuncer, H. (2012). *Osmanlı'da yabancı okullar ve eğitim politikaları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yılmaz, H. (2015). Batı Etkisi ve II. Abdülhamid'in Eğitim Politikaları. *Osmanlı İmparatorluğu ve Batı*, 38(1), 120-134.
- Zengin, Zeki Salih (2007). II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri. *Belleten*, 71(), 613-652.

Extended Abstract

Education, while a difficult and complex subject, is an indispensable matter for any society due to its importance. The civilization and cultural levels of societies are shaped by education. The influence of Islam is seen in the organization of institutions within the Ottoman State's educational structure. As in all areas, the influence of the Islamic structure was evident in the field of education at various times.

When discussing the Ottoman education system, primary schools (Sibyan mektepleri) hold a very important place. The origins of these schools date back to the early stages of Islam. These educational institutions, called "mektep," were in the form of writing schools, and the teaching of reading and writing was carried out through the Muslim state's understanding.

The reign of Selim III was a period in which modernization efforts in education were seen in the Ottoman State. It was a period in which efforts to modernize in the field of education increased in the Ottoman State. During this period, new schools began to be established in order to follow scientific and technological developments in Europe. Modern educational institutions were established by opening technical engineering schools such as the Imperial Naval Engineering School and the Imperial Land Engineering School. Training was provided in engineering, artillery, and cartography to enhance students' technical skills. From the 19th century onwards, as part of its reform efforts, the Ottoman State sent students to European countries to train individuals with the necessary educational qualifications. For the first time, during the reign of Selim III, İshak Bey was sent to Paris to learn about innovations and French.

Another important aspect of the modernization in education during the reign of Selim III was the state's effort to train a skilled workforce in the process of modernizing education. Language education, geography, mathematics, and military sciences were added to the traditional madrasa education system, marking a transition to modern education. The aim was to raise a well-equipped generation, supported by administrative, military, and technical knowledge, through the addition of new courses to the education system.

Technical schools such as the Imperial Naval and Imperial Land Engineering Schools were developed to provide modern education in fields such as engineering, mathematics, artillery, and cartography. Furthermore, the goal was to transfer Western knowledge to the Ottoman Empire by sending students to Europe.

Another important aspect of the educational reforms during the reign of Selim III was the effort to train qualified personnel suitable for the state's modernization process. Considering that the classical madrasa system was insufficient to meet military and administrative needs, courses such as language education, geography, mathematics, and military sciences began to be taught using modern methods. In this way, the aim was to train personnel with Western technical knowledge in both administration

and the army. Thus, Selim III. The reign of Selim marked one of the first comprehensive steps taken in the modernization process of the Ottoman education system.

Because the Ottoman Empire encompassed a multitude of ethnic groups, the Ottomans did not pressure people of different faiths living in the conquered territories to convert to Islam. On the contrary, they protected people's freedom of belief and conscience. Due to the millet system implemented in the Ottoman Empire, the religion of Ottoman citizens was never interfered with

These schools, referred to as foreign schools or foreign schools in the Ottoman Empire, have held the status of private schools from a legal perspective until today. A significant portion of these foreign schools was established by missionary organizations based in Europe and America. In this context, British, French, American, German, Scottish, and Italian missionaries established hospitals, orphanages, and schools in Ottoman lands to attract members of all faiths. Foreign schools began to spread rapidly in the Ottoman Empire towards the end of the 19th century, establishing themselves not only in major cities like Istanbul but also in various regions of Anatolia.

These schools, founded by the French, British, German, American, and other Western countries, generally operated as part of missionary activities. During this period, British, German, Italian, American, and Italian schools were opened. These schools focused more on missionary activities than educational activities. The intensive foreign language education in these schools attracted Muslim students. Publications against the Ottoman Empire were taught in the schools, and missionary activities also attempted to undermine Ottoman education. The Ottoman Empire fought back by implementing policies and opening new schools to address this harm. Institutionally, it attempted to control these schools by enacting laws that stipulated various conditions for their opening. However, despite all these regulations, the establishment of numerous minority and foreign schools within the Ottoman Empire remained unstoppable.

This study will examine the schools opened by minority and foreign schools in the Ottoman Empire and their impact on the Ottoman education system. The measures taken by the Ottoman Empire against these schools will also be examined.